

COMUNICAREA UMANĂ ȘI COMPONENTELE EI INDISPENSABILE

Vasile BOTNARCIUC

Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Le phénomène complexe de la communication est interprété de différentes perspectives. Elle constitue un attribut essentiel de la vie humaine dans sa plénitude. Elle assure le développement de l'humanité.

La communication ne peut pas être encore englobée dans une définition concrète, d'ici la diversité d'opinions existantes. Certes, elle constitue un processus d'échange d'information. L'auteur de l'article met l'accent sur les unités communicatives qui sont le fondement du message, car chaque mot, groupe de mots, énoncé ou phrase ont un rôle important et décisif dans la communication. L'auteur a comme objectif d'illustrer le fonctionnement de toutes les unités communicatives dans l'acte communicatif et leur impact sur la communication.

Disponibilitatea de a comunica este un atribut fundamental al viului. Instituită ca un imperativ sau ca o necesitate pentru toți vorbitorii, comunicarea este cea care asigură progresul și prosperarea speciei umane, căci, comunicând, oamenii se împărtășesc de la aceeași sursă, care este **viața însăși**. Considerată, de asemenea, ca atribut fundamental al ființei umane (acesta e capabil să vorbească, să salute, să scrie, să gesticuleze, să zâmbească, să se înfurie, să asculte, să citească, să pipăie, să miroase etc.), comunicarea a fost definită drept „mod fundamental de interacțiune psihosocială a persoanelor, realizat prin intermediul simbolurilor și al semnificațiilor social-generalizate ale realității în vederea obținerii stabilității ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de grup” [1].

Astăzi nimeni nu poate tăgădui adevărul că omul este unica ființă informavoră, recunoscându-se, totodată, și faptul că foametea de informații este imposibil de satisfăcut. Drept urmare, ca răspuns la nevoile de informare mereu în creștere ale individului și ca reacție la cererile din ce în ce mai diversificate din societatea contemporană, mediile comunicaționale s-au multiplicat și s-au ramificat de o manieră fără precedent [2].

Este cert faptul că astăzi fenomenul comunicării este investigat din variate perspective, având și câteva obiective mai importante, printre care unul vizează formularea unor răspunsuri argumentate la câteva întrebări cardinale, cum ar fi: Ce înseamnă a comunica? De ce adeseori este destul de dificil să comunicăm? Ce îngreuează comunicarea interpersonală și cum se poate ea facilita?

A comunica, într-o accepție simplistă, înseamnă a transmite un mesaj despre ceva sau cineva unui anumit receptor. Emițătorul e obligat să formuleze informația într-un așa limbaj ca ea să fie clară și inteligibilă pentru destinatar, care, la rândul său, datorită unui proces destul de complex (manifestat printr-o diversitate de activități) de decodificare, îl recepționează și pătrunde esența acestuia, cu scopul de a-l asimila și acționa. Eficiența actului de comunicare poate atinge cote însemnate în funcție de faptul dacă se reușește a fi antrenate și alte câteva activități, chemate să controleze, să regleze fluxul comunicațional în vederea contracarării comiterii unor inexactități sau erori regretabile. Din această perspectivă, anume **feed-back-ul** pare a fi un garant menit să asigure o comunicare cât de cât pertinentă și de calitate.

După cum bine se știe, în actul de comunicare sunt antrenați anumiți subiecți sau grupuri de indivizi (vorbitori), ale căror trăsături sau particularități sunt generate de un anumit context social. Bineînțeles, el (actul de comunicare) nu se prezintă ca un flux liniar constituit din secvențe întâmplătoare și eterogene de comunicare, difuzate după bunul plac și haotic de la destinatar la receptor. Orice act de comunicare înseamnă, întâi de toate, o interacțiune, care derulează ca un proces circular de excepție, de unde se desprind mesajele de ordin stimulativ orientate în ambele părți. Din această perspectivă, comunicarea se prezintă ca un ansamblu de procese prin care se efectuează schimbul de informații între persoane aflate într-o situație socială dată [3].

Comunicarea reprezintă, după convingerea unor specialiști, coloana eternă a vieții sociale și a celei spirituale. Tot ce face omul sau e capabil să facă în comun cu cineva se bazează pe un schimb de informații în perpetuuă completare și reînnoire în vederea impulsională și revigorării proceselor de comunicare. Din cauza diversității codurilor, canalelor și mijloacelor de efectuare a comunicării, până în prezent nu dispunem de un punct de vedere comun în ceea ce privește definirea comunicării. În acest sens, este destul de edificatoare concluzia la care ajunge cercetătorul Ștefan Pruteanu, și anume: „Comunicarea scapă încercărilor de a o defini. Americanii Frank Dance și Carl Larson au adunat 126 de definiții ale comunicării, de la diverși autori și din diverse cărți. După 20 de ani de trudă, nici una dintre definiții nu s-a dovedit satisfăcătoare. Semantica termenului **comunicare** nu încapă într-o definiție, dar fiecare definiție posibilă surprinde câte ceva din ceea ce este comunicarea” [4].

În funcție de numărul de actori ai actului comunicativ și de tipul de relație stabilit între aceștia, cercetătorii au inventariat și delimitat mai multe tipuri de comunicare:

- ❖ **intrapersonală;**
- ❖ **interpersonală;**
- ❖ **de grup;**
- ❖ **publică;**
- ❖ **de masă;**
- ❖ **verbală;**
- ❖ **paraverbală;**
- ❖ **nonverbală;**
- ❖ **didactică etc., etc.**

În cele ce urmează, noi vom discuta într-o formă concisă doar despre două tipuri de comunicare din șirul enunțat. Vom începe cu **comunicarea verbală** care se constituie pe baza cuvintelor selectate nu la întâmplare și nici alese pe sprânceană pentru a epata, ci în funcție de logica firească a lucrurilor și din dorința nesimulată de a transmite destinatarului anumite informații cât mai inteligibile. La construcția unui mesaj, fiecare lexemă sau logoformă va avea un rol destul de important, dacă nu chiar unul decisiv. Dar comunicarea verbală prezintă o serie de particularități, care reflectă un grad ridicat de complexitate. Ea este o activitate, de regulă, unidirecțională (lansată dinspre emițător spre destinatar), liniară (expresie a unei realități de tip cauză/efect), manifestările de fiecare dintre cei doi poli (emitere și receptare) aflându-se într-o strânsă interdependență (constituind, în același timp, o cauză și un efect pentru manifestările de la polul opus). De aceea, afară de alegerea chibzuită a cuvintelor, o atenție deosebită trebuie să se acorde unităților comunicative în care va fi turnat mesajul. Lucrul acesta are mare importanță când comunicarea decurge în limba maternă, dar atinge cote maxime când e vorba de învățarea dirijată a unei limbi străine, în cazul nostru de învățarea limbii române de către alolingvi. În asemenea situații, alegerea unei concepții asupra comunicării și, prin consecință, a unei teorii lingvistice, influențează asupra unor aspecte ale metodologiei, în special asupra obiectivelor ce trebuie atinse, a conținuturilor ce trebuie delimitate și a conceptelor și tehnicilor performante ce trebuie puse în aplicare. Se cer totuși făcute unele precizări cu scopul de a releva anumite nuanțări, ce se impun în legătură cu cele discutate. E știut că nu există o relație cu sens unic între teoria lingvistică, descrierea și predarea limbilor. Deși impactul teoriei nu mai este orientat în termenii de utilizare a descrierii limbilor particulare, care derivă de aici, descrierile rămânând mult prea parțiale în raport cu necesitățile didacticii, soluția ideală ar fi ca în persoana profesorului să-și dea întâlnire lingvistul și pedagogul. Se știe că impactul teoriei nu se orientează în termenii de implicare la nivelul principiilor celor mai importante. În învățarea direcționată a unei limbi străine, studentului i se predau forme și reguli, se recurge la metode pentru a face mai ușoară deprinderea limbii vorbite de care studentul are nevoie ca instrument de comunicare.

De regulă, pentru realizarea unei comunicări, se face uz nu de cuvinte izolate, ci de enunțuri. După cum menționa reputatul lingvist Em. Benveniste, spre deosebire de celelalte unități ale limbii, numărul enunțurilor e infinit [5]. Pedagogul, dacă nu dorește să rătăcească prin hățșururile nelimitate ale limbii predate, va fi nevoit să țină cont de una dintre cele mai profunde, esențiale însușiri ale limbii la toate nivelurile ei – interacțiunea permanentă, atotcuprinzătoare, pătrunsă de un adânc sens, a invariantelor și variantelor [6]. Altfel spus, e vorba de corelația dintre esențe și forma lor de manifestare.

Deoarece în privința enunțurilor lucrurile sunt mai mult sau mai puțin puse la punct [7], vom reține atenția cititorului doar asupra îmbinărilor de cuvinte, care se folosesc ca material, blocuri de construcție a enunțurilor [8] și care reprezintă „cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic” [9]. Îmbinările de cuvinte, sub aspect cantitativ, se prezintă ca o imensitate nelimitată de fapte concrete, individuale, sesizabile cu organele de simț [10].

Pentru ca să ne putem orienta în diversitatea nelimitată a acestor fapte concrete, e nevoie ca ele să fie grupate în clase de îmbinări omogene din punct de vedere semantic și formal. Urmează apoi ca fiecare clasă să fie redusă la invarianta generală și esențială, făcându-se abstracție de însușirile individuale, facultative, neesențiale. Invariantele obținute sunt niște entități științifice, insesizabile cu organele noastre de simț. Ele se fixează în noțiuni științifice, în termeni științifici. Un singur exemplu. Îmbinările de cuvinte: **mere acre, cer întunecat, profesor competent, clasă luminoasă** etc. diferă din punctul de vedere al înțelesului concret și al formei concrete, termenul subordonat denumind fie calitatea, fie semnul, însușirea obiectului denumit de termenul subordonator. Dar există un „ceva” care le unește și care ne permite să le grupăm într-o categorie: acest „ceva” consistă în identificarea unui obiect oricare. Deci, toate aceste îmbinări sunt formate pe baza raportului atributiv. Dacă vom adopta ca termen științific pentru invariantele esențiale, obținute în felul acesta, denumirea de

sintagmă, atunci îmbinările de tipul celor de mai sus vor fi reprezentate de **sintagma atributivă**. Procedând astfel, varietatea nelimitată de îmbinări de cuvinte poate fi redusă la un număr finit de sintagme. Ceea ce-i rămâne studentului să facă e să cunoască sintagmele, adică invariantele, și interacțiunea, de care vorbea Roman Jakobson.

Așadar, importanța atât a cuvântului potrivit la locul potrivit, cât și a îmbinărilor de cuvinte, construite în conformitate cu normele literare actuale, devine indispensabilă pentru comunicarea scrisă, dar și pentru cea orală, pentru că în baza acestora se produce înmagazinarea și expedierea diverselor tipuri de informații, care urmăresc scopuri diferite: în primul caz, ea va asigura sau garanta contactul social dintre oameni; în al doilea caz, ea va ghida sau influența manifestările atitudinale și cele comportamentale ale diferitelor grupuri și colectivități umane; în al treilea caz, fluxul de informații la direct își va spune cuvântul în desfășurarea procesului educațional, modelându-l și influențându-i vădit pe tineri la toate nivelurile.

De reținut și faptul că unitățile lexicale, pe lângă încărcătura pozitivă, benefică pe care o stăpânesc, mai au sau pot avea și efecte negative, care în nici un caz nu trebuie neglijate. Este vorba că omul e capabil să folosească uneori cuvintele cu scopul de a mușamaliza sau ascunde realitatea lucrurilor. Urmărind niște interese meschine, perfide sau chiar mârșave, unii pot apela la o gamă diversă de mijloace și procedee, cu ajutorul cărora se produce persuadarea celor din preajmă cu scopul prestabilit – de a-i manipula și dirija după bunul lor plac [11].

În acest context, în literatura de specialitate se vorbește despre existența mai multor tipuri de enunțuri, și anume:

- **enunțuri locuționare** („a spune ceea ce se spune”) – în cadrul unui act locuționar enunțurile sunt independente de contextul comunicativ și sub aspect locuționar pot fi gramaticale și negramaticale;

- **enunțuri ilocuționare** („a spune ceea ce trebuie să se facă”) – în cadrul unui act ilocuționar la conținutul unui enunț se adaugă o forță mobilizatoare specifică, a cărei intensitate depinde de intențiile comunicative ale emițătorului. De exemplu, enunțuri de tipul: **Adă apă!**; **O să-ți trimit o carte poștală!**; **Afară ninge!** ș.a. se caracterizează nu numai prin semnificațiile lor, dar și prin anumite intenții ale celor care le rostesc cu scopul de a transmite fie o solicitare, în primul caz, fie o promisiune, în cel de al doilea, fie o aserțiune sau o gamă întregă de semnificații (avertisment, bucurie, spaimă etc., în cel de al treilea caz). De reținut: invitațiile, felicitările, mulțumirile, scuzele îmbracă tot forma unor enunțuri ilocuționare.

Forța ilocuționară a unui enunț depinde în mod direct de contextul comunicării: unul și același conținut al enunțului poate fi asociat cu forțe ilocuționare diferențiate situațional. Bunăoară, în dependență de circumstanțele în care e rostit, enunțul **Am să aduc vârguța** poate căpăta valoarea unei aserțiuni, a unei amenințări sau a unei promisiuni. Forța ilocuționară a enunțurilor cunoaște două modalități de exprimare: directă și indirectă. Exprimarea directă are loc cu ajutorul **verbelor performative**, adică a acelor verbe care la persoana I, singular, indicativ prezent activ, de obicei, în propoziții regente, implică nu numai desemnarea unei acțiuni, ci și realizarea ei: **a porunci, a ordona, a afirma, a mulțumi, a promite, a invita, a se scuza** etc. [12]. Cu aceeași funcție se folosesc și unii **indicatori polifuncționali**, cum ar fi: **intonația** (pentru actele ilocuționare directive), **modurile verbale (imperativul, pentru actele ilocuționare directive), unele adverbe (sigur, precis, negreșit, pentru promisiuni), negația** (pentru refuz) etc.

Intonația, generând melodia enunțului, transmite anumite informații gramaticale. Pe baza ei receptorul poate determina scopul urmărit de emițător, poate stabili tipul de enunțuri în funcție de scopul comunicării: **declarativ** (*Limba noastră-i o comoară* (A.Mateevici), **interogativ** (*Voi sunteți urmașii Romei?* (M.Eminescu), **exclamativ** (*Vântul urlă / Cerul tună* (Gr.Vieru), dar și semnificații de tip conotativ, legate de starea afectivă a emițătorului, atitudinea și intențiile atinge uneori cote atât de înalte, încât sparge conturul structural al enunțului și în dependență de intenția comunicativă a emițătorului poate realiza orice funcție propozițională:

Zi cu soare, ger cu stele! Hai, iubită, la plimbare! (V.Alecsandri); *El intră în sala de bal. Cântare, vuiet, danț..., dar mai ciudat; se părea că orice femeie îi zâmbea. Noapte. Vânt. Lună. Vișor alb și dor de o noapte bună* (L.Deleanu);

Primăvară. Oamenii /simt pornirea apei/ ca bătaia-n inimi (G. Meniuc);

Viața omului – floarea câmpului (folclor); *Vorba multă – sărăcia omului* (folclor);

Adam își activează și el pana. Schițe, reportaje, traduceri.

Interesant de observat aici că informația ca mijloc de exprimare a forței ilocuționare asociază această forță nu doar conținutului unui enunț, ci și conținutului unor logoforme și îmbinări de cuvinte, schimbându-le statutul nominativ în statut comunicativ. În asemenea cazuri, intonația preia asupra sa funcția sintactică, logoforma-enunț devenind unica obiectivare a esenței propoziționale.

Folosită pentru aprecierea peiorativă a personalului, intonația asociată conținutului unor cuvinte le transformă în enunțuri-apoziții:

*Stă aici ca o sperietoare și mai are și pretenții. **Matahala!*** (Ana Lupan)

***Radu.** Așa a spus domnul Țugui...*

***Inspectorul** (aparte). **Măgarul** (Em. Bucov)*

*- A-a-a, **calicilor!** Ia stați să vă învăț eu minte (I. Druță)*

- Treci la noi, în cămin!

*- De-e-e ce? Ca-a-așă îți trebuie? **Țăranule** (N. Costenco)*

Asociată conținutului unui cuvânt sau îmbinări de cuvinte cu scopul de a aduce în memorie imaginea unui obiect, persoane sau situații și a le aprecia cu un sentiment de admirație, încântare, groază, regret, nostalgie etc. Intonația generează enunțuri evocative. Caracteristic pentru astfel de entități este valoarea lor nominativă preponderentă. De exemplu:

*Bătrânii spuneau de acestea, fetele și flăcăii vorbeau de Măriuca ...**Măriuca!***

Șasesprezece ani, față de trandafir și de spumă de lapte, ochi de mură ...;

(A. Russo)

*Dar când știa că are să dea peste Ivan, i se tăiau picioarele, ș-o strângea în spate de frică. **Turbınca!** Afurisita de turbincă mă vâra în toate boalele, – zicea moartea suspinind. (I. Creangă)*

Mai de dorit ce soartă pot ei să aibă-n lume

Decât să-i ducă-n luptă un mare, un sfânt nume?

***Un nume!** Ce-i mai mare decât un nume oare?*

(M. Eminescu)

*Lipicescu (citește): „Pentru slujbele ce ai făcut ocârmuirii, ne milostivim a te înălța la rangul de spătar”... (Vorbește) **Spătar!** Bun nume am tras la loteria boieriei! **Spătar!...** Spătarul Năstăsachi Lipicescu! ... Bine sună la ureche!” (V. Alecsandri)*

Intonația face să sporească considerabil forța ilocuționară a mesajului când îmbinările de cuvinte constituie obiectivizarea funcției propoziționale atributive din esența propozițională SPA. De exemplu:

*Lord Artur se puse pe o canapea de bronz și, după câteva minute de contemplare, zise: – **Frumoasă seară!***

(V. Alecsandri)

sau:

*Cât de dulci sunt amintirile bătailor învăpăioase sunt sărutările tinereței înflorite... Dar serile satului meu, când luna se ridică asupra părului și cumpăna fântâni se părea un cocostârc cu pliscul întins... **Ce seri senine!***

(A. Russo)

Inversarea ordinii firești a atributului și introducerea pronumelui relativ **ce** intensifică la maximum potențialul calificativ și, respectiv, forța ilocuționară a acestor îmbinări-enunțuri. Mai cităm câteva exemple:

Și ne-nceștam la luptă, grămadă, chiar ca orbii. Ce groaznică trântea! (V. Alecsandri);

Și e prea mulțumită dacă, după ce merge pe jos prin pulbere pân-în glezne...ajunge la o căsuță cunoscută... intră obosită și trudită și vede că îi aduc dulceți...

*– **O, ce bun obicei!***

(C. Negruzzi)

Datorită intonației, uneori nu se mai simte nevoia obiectivării termenului calificativ al îmbinării de cuvinte, ideea cea mai generală de admirație, încântare, ură, dezaprobare etc. putând fi exprimată grație intonației. De exemplu:

Și în haosul uitării oricum orele alerge,

Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge.

***Ce iluzii!** Nu-nțelegi tu, din a ei căutătură*

Ca deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură (M. Eminescu)

sau

Răzvan (către Zbiera). Să plec?... Cum?... Adevărat?

***O, ce om!** (B.P. Hasdeu).*

Exprimarea indirectă a forței ilocuționare este o strategie folosită, de obicei, în realizarea actelor cu un potențial agresiv și presupune unii indici asociați, de obicei, de un alt tip de act. Astfel, solicitările pot fi realizate nu prin enunțuri imperative, ci interrogative, prefăcute adesea de **verbe modale**: *Vrei să mergem la cinema? Poți să deschizi fereastra? N-ai vrea să facem o plimbare? Ai putea să cânti ceva?* etc. Folosirea altor procedee de exprimare indirectă a forței ilocuționare depinde de iscusința individuală a enunțătorului.

De exemplu, **refuzul** poate fi exprimat printr-o aserțiune fără nici un element de negație, ca în cazul răspunsului *Mă simt cam obosită* la întrebarea *Vrei să mergem la cinema?*

• **enunțuri perlocuționare** („a face ceea ce se spune”) – în cadrul unui act perlocuționar rostirea unor enunțuri cu o anumită forță ilocuționară produce anumite efecte asupra receptorului [13]. Efectele perlocuționare nu au indicatori expliți în structura enunțurilor, ci sunt legate de mecanisme exterioare planului verbal, putând însă fi desemnat prin anumite verbe, ca: *a convinge, a amuza, a liniști, a consola, a flata, a calma, a îndemna, a alina, a îmbărbăta, a încuraja, a potoli, a domoli, a tempera, a ogoi, a îmblânzi, a măguli, a astâmpăra* etc.

În partea finală a acestui paragraf, vom insista asupra celui de-al doilea tip de comunicare, intitulat **comunicarea paraverbală**, care, după cum bine se știe, cuprinde o suită de componente. Aceste componente nu constituie nici unități segmentale, nici unități suprasedimentale; ele țin de particularitățile vocii și ale lanțului vorbirii, ale structurii fonice a enunțurilor. Sunt componente deloc neglijabile care însoțesc fie concomitent, fie complementar cuvântul și comunicarea, întregind-o și nuanțând-o implicit și explicit. Atare elemente ale paraverbalului „viețuiesc”, adică sunt funcționabile doar în simbioză cu exprimarea verbală, fiind determinate de calitățile vocii și de „vocalizarea” propriu-zisă: timbrul, volumul și inflexiunile vocii (șoptită, stridentă, șuierătoare, mormăită etc.), tonul, cursul, ritmul, tactul cuvintelor și ale frazei, pauzele, modul de articulare a sunetelor. Paraverbalul asigură necondiționat expresivitatea comunicării, nuanțează expresia, o face mai agreabilă, mai accesibilă pentru receptori, sporindu-i gradul de autenticitate și asigurându-i, totodată, transmiterea unor semnificații suplimentare. Așadar, elementele paraverbale urmăresc câteva obiective concrete și chiar modificarea sensului literal al enunțurilor, care-i dictat de unul din scopurile trasate: să faciliteze actul cognitiv, să direcționeze sau să redirecționeze semnificațiile, să fructifice spectrul de intenții și de influențe, altfel spus; să ofere receptorului repere utile pentru decodare. Componentele în discuție au o relevanță decisivă în tentativa de definire a sensului celor comunicate, sens care trebuie neapărat să se caracterizeze prin exactitate și corectitudine [14].

Așadar, componentele paraverbale sunt de o importanță indiscutabilă dat fiind faptul că o logoformă (sau o îmbinare de cuvinte, sau în definitiv un enunț) rostită cu intonații diferite va avea numaidecât semnificații diferite. Pe bună dreptate se afirmă în literatura de specialitate că există o sută de feluri de a spune „nu” și o mie de a spune „da”. În funcție de intonație, un „da” ar putea însemna „nu”, și, dimpotrivă, în anumite situații un „nu” pentru receptor ar putea să însemne „da”; iată de ce componentele paraverbalului: **tonul, ritmul și melodia vocii, intonația, pauzele** au un scop bine definit – de a personaliza actul comunicării, relevând cu certitudine starea afectivă, emotivitatea și intențiile atitudinale și cele comportamentale ale emițătorului vizavi de ceea ce spune [15].

Referințe:

1. Dicționar de psihologie socială. - București, 1981, p.54.
2. Bîrliba M.C. Paradigma comunicării. - București, 1987; Lohisse J. Comunicarea. De la transmiterea mecanică la interacțiune. - Iași: Polirom, 2002.
3. Abric Jean-Claude. Psihologia comunicării. Teorie și metode / Trad. Luminița și Florin Botoșineanu. - Iași: Polirom, 2002, p.11-194.
4. Pruteanu Șt. Manual de comunicare și negociere în afaceri. Comunicarea. - Iași: Polirom, 2000, p.27.
5. Бенвенист Э. Общая лингвистика. - Москва, 1974, с.139.
6. Якобсон Р. Речевая коммуникация // Избранные работы. - Москва, 1985, с.307.
7. Ețcu I. Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie. - Chișinău, 2000.
8. Gramatica uzuală a limbii române. - Chișinău, Litera, 2000, p.219.
9. Avram Mioara. Gramatica pentru toți. - București, 1997, p.300.
10. Dîrul A. Schițe de gramatică funcțional-semantică a limbii române. - Chișinău, 2002, p.188-200.
11. A se vedea în acest sens: Slama-Cazacu T. Psiholingvistica. - București: Ed. All, 1999.
12. Constantinovici E. Semantica verbelor acțiunii fizice // BIL AȘM. - 2005. - Nr.3. - Anul III. - 2005. - P.3-7.
13. Vezi: Slama-Cazacu T. Op. cit.
14. A se vedea în acest sens: Comarmond Gisèle, Exiga Alain. Arta de a comunica și de a convinge / Trad. de Beatrice Stanciu. - Iași: Polirom, 2003, p.7-189.
15. A se vedea: Pruteanu Șt. Op. cit.; la fel: Dinu Mihai. Comunicarea. - București: Editura Științifică, 1997; Stanton Nicki. Comunicarea. - București: Editura Științifică și Tehnică, 1997; Șoitu Laurenția. Comunicare și acțiune. - Iași, Institutul European, 1997 etc.

Prezentat la 03.05.2007